

СРАВНИТЕЛНИ ОБРАЗЦИ И ТЯХНОТО ИЗПОЛЗВАНЕ ЗА РАЗКРИВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

проф. д.ю.н. Костадин Бобев
Бургаски свободен университет

COMPARATIVE SAMPLES AND THEIR USE IN DISCLOSING CRIMES

Prof. Kostadin Bobev, Ph. D., D. Sc.
Burgas Free University

Резюме: Идентифицирането на лица с помощта на намерени и иззети следи –отражения на местопрестъплението се осъществява чрез сравнителни образци на следообразуващи части и характеристики на човека, класифицирани в колекции и информационни масиви. В статията авторът разглежда най-често използваните сравнителни образци, които са визирани в НПК и ГПК.

Ключови думи: Идентификация, сравнителни образци, принудително вземане.

Abstract: The identification of persons with the help of found and taken traces from the crime scene is carried out using comparative samples of body parts and other characteristics of the offender which have been classified in collections or other data bases. In the article the author presents the most often used comparative samples which are referred to by the Penal Code and Citizen Penal Code.

Key words: identification, comparative samples, taking samples by force.

1. При извършване на криминалистични експертизи, свързани с идентифициране на лица, предмети или вещества, се налага да бъдат използвани **сравнителни образци** от пръстови отпечатъци, почерк, биологични продукти на човешкото тяло, вещества и материали от неорганичен и органичен произход, различни предмети и техните материално-фиксираны изображения и други. От процесуална гледна точка тези образци не са веществен доказателства и доказателствени средства, но притежават самостоятелен процесуален статус на **обекти на криминалистична експертиза**.

В нормативната уредба на съдебната експертиза е регламентирано правото на разследващия орган да изисква от обвиняемия и заподозрения образци за сравнително изследване (чл.146, ал.1 от НПК). Наред с това съществуват някои несъответствия между вменените от законодателя задължения на органа, назначил експертизата да осигури сравнителни образци и реалните технически възможности и познания, които той притежава. Практически е невъзможно следователят или разследващият полицай сам да вземе образци от дадено лице, защото във всички случаи той трябва да използва сложна апаратура и специална методика (образци от глас, ДНК профили, дактилоскопни отпечатъци върху електронен носител и други). Следователно тежестта и отговорността за осигуряване на сравнителни образци трябва да се подели между разследващия орган и вещото лице, като реализирането на това процесуално действие се извърши от втория.

Друг въпрос, който става все по-актуален през последните години е свързан с действията на разследващите полицаи и вещите лица **при отказ на обвиняемия и заподозрения да дадат образци за сравнение** от ръце, слюнка, почерк, глас, мирис и други материални източници, индивидуализиращи дадено лице. Този проблем, както и непрекъснато разширяващия се обсег на приложение на криминалистичния експертен анализ при идентификация на човек, налагат дефиниране на нов подход в технологията на получаване на сравнителни образци и тяхното използване в експертната практика. Въпросите, свързани с технологията и организацията за осигуряване на необходимите за идентификация на конкретна личност образци могат да бъдат групирани в три направления:

- видове образци за сравнение;
- технология за получаване на сравнителни образци ;
- процесуални възможности за вземане на образци при отказ да бъдат дадени от заподозрян, обвиняем или свидетел.

2. Видове сравнителни образци за идентификация на човек

2.1. Действията по осигуряване образци за сравнение се извършват от вещи лица или специалисти – технически помощници, притежаващи необходимите знания и опит в съответната област, но винаги със санкцията на разследващия орган или съда. Тези материални източници на доказателствена информация могат да бъдат класифицирани в две групи: образци, носители на **признаци и свойства за определено лице**, и образци съдържащи информация за **предмети, вещества и материал**.

Към сравнителните образци, които се използват за идентифициране на дадено лице се отнасят: писмени текстове върху хартиен носител; запис на глас върху аудио-или аудиовидео носител; дактилоскопни отпечатьци върху хартиен или електронен носител; биологични продукти в сухо или течно състояние, предназначени за традиционни серологични и морфологични изследвания; ДНК профили, съхранявани в електронна база данни; човешки мирис върху абсорбенти и други.

2.2. Образци за сравнително изследване и идентифициране на дадено лице могат да бъдат осигурени още при извършване на някои процесуални действия като оглед, претърсване и изземване, следствен експеримент, обиск и други.

В повече случаи обаче, те се изземват при назначаване на експертизи. Ако образците са били налице преди образуване на досъдебното производство (ръкописен текст в молба за отпуск, дактилоскопни отпечатьци на пълнолетни лица, извършили престъпления от общ характер), се наричат **свободни**. Ако те са взети във връзка с разследваното престъпление и са получени по време на назначаването и извършването на конкретната експертиза, се наричат **експериментални**. При някои видове експертизи като фоноскопни, одорологични, почеркови и други, се използват и **условно-свободни** образци, които са получени в същия период на разследваното престъпление, но не са били свързани с него или с предстоящата експертиза. Например, когато по време на разследването, следователят е назначил фоноскопна експертиза спрямо конкретно лице, чийто глас трябва да бъде изследван, то е участвало в предаване по радиото или телевизията. Записът на това интервю би могъл да се използва като условно-свободен образец на фонетичните и речеви характеристики на неговия говор.

3. Свободните и експерименталните образци, отразяващи конкретни признаци и свойства на даден човек, съдържат важна информация, която го индивидуализира.

Наред с това те имат и някои недостатъци. Нека да разгледаме тези два вида сравнителни образци по отношение на почерковата експертиза.

3.1. Свободните образци от почерка на дадено лице могат да бъдат иззети от архивните материали на учреждението, където то работи, както и при провеждане на някои процесуални действия като обиск, претърсване и изземване, и други. Тъй като текстовете в тези материали са писани преди образуване на наказателното или гражданското производство, в тях обикновено липсват признаци на умишлено изменение на графичните характеристики, както и неверни данни в съдържанието на изложението. Единственото към което трябва да се стреми вземащият тези образци е, те да са изпълнени от конкретното лице, при определени условия и в определен период от време.

Какви могат да бъдат недостатъците на свободните образци?

- броят на изетите материали да е недостатъчен поради ограничени възможности от обективен характер;
- текстът в образците да не съдържа съществена част от онези думи и изрази, които фигурират в документа, чийто автор трябва да бъде установен;
- документите-образци да са изпълнени с други пишещи средства и при влошено здравословно състояние на лицето.

3.2. Експерименталните образци имат определени предимства като качество, пълнота и достоверност на почерка, поради това че те могат да бъдат получени при необходимите условия, с помощта на конкретни пишещи средства и със съдържание на най-съществените и съпоставими думи и изрази. Като недостатък на експерименталните образци е възможността за умишлено изменение на почерка от страна на пишещия и съзнателно допускане на грешки в лексико-семантичните и типографски навици.

Следователно, свободните и експерименталните образци, необходими за извършване на почеркови експертизи трябва да се вземат и осигуряват от опитни специалисти, които познават много добре не само методиката на криминалистическата експертиза, но и някои страни от психологията на човешката личност .

4. Технология за получаване на сравнителни образци

4.1. Предоставянето на готови сравнителни образци или изготвянето на нови става с акт на разследващия орган или съда, с който се назначава извършването на конкретна експертиза. Ако тези образци вече са осигурени, в акта се посочва по какъв начин са получени и кои от тях са „свободни” и кои „експериментални”. При положение, че се налага допълнително вземане на образци, разследващият орган или съдът трябва да определи кой да извърши това, в кое населено място и със съдействието на кое длъжностно лице. Когато експертизата се възлага на вещи лица от бюджетни организации, разполагащи със специализирани експертни звена в цялата страна и се налага сравнителните образци да се вземат в друго населено място, може да се поиска съдействието на техни специалисти, само ако притежават необходимите знания и опит.

Вземането на сравнителни образци е действие, което е свързано с досъдебното производство или съдебното следствие, а по граждански дела – с гражданското производство. По тази причина то трябва да бъде отразено в протокол, в който се посочва времето и мястото на изготвяне на образците, самоличността на лицето, за което се отнасят данните, използваните методи, както и текстовото възпроизвеждане на

съдържанието на образеца. Ако за сравнителен образец трябва да се използва информация, придобита със Специално разузнавателно средство (СРС), това може да стане само с писмено разрешение на председателя на СГС или съответния Окръжен съд.

4.2. Процесът на получаване на образци за сравнение, свързани с **идентификация на човек** по почерк, пръстови отпечатащи, биологични продукти, глас и други анатомични признаци и свойства има специфични особености, защото в голяма степен той засяга личната неприкосновеност на дадено лице, неговите права и законни интереси. По тази причина вещите лица, на които е възложено вземане на сравнителни образци трябва да запознаят заподозрения или обвиняемия, а ако експертизата е в връзка с гражданско производство – заинтересованите страни, със съдържанието на постановлението на разследващия орган или определението на съда. Вещото лице подготвя необходимите материали и помощни средства, разработва схема за последователността и условията, при които ще вземе сравнителните образци, определя специфичните правила на работа в зависимост от конкретната задача.

4.2.1. Получаване на образци от подпис

Технологията за получаване на образци от подпис в определена степен съвпада с технологията за получаване на образци от ръкописен (буквен и цифров) текст, но поради ограничените количествени и качествени характеристики в подписите, технологията за вземане на образци от тях има редица специфични особености, което я прави по-актуална.

Сравнителни образци от подпис се вземат при същите условия, при които е бил изготвен изследвания документ. Много е важно да се обхванат всички видове транскрипции на подписа, които до момента са използвани от автора. Ако документът се депозира на банково или пощенско гише, на което пред касиер е положен подпис, образците трябва да се вземат при изправено положение и върху хартия, съответстваща по вид и качество на изследвания документ. По аналогичен начин, ако лицето е полагало подпис пред нотариус, сравнителният материал се вземе в седнало положение. Особено важно изискване, което трябва да се знае е, че **всеки подпис се взема върху отделен лист хартия**, защото полагането на няколко подписа върху един лист, може да улесни пишещия при желание умишлено да видоизмени своя подпис. По този начин, след първия „измислен“ подпис, всички последващи ще бъдат негова имитация, което реално няма да съответства на стереотипния подпис на лицето.

При полагане на подписи, вещото лице е длъжно да осигури сравнителни образци, написани с различно темпо: бавно, нормално, ускорено и бързо, като едновременно с това следи цялостното поведение на пишещия. Здравословното състояние и особено наличието на тремор трябва да се знае още преди започване процедурата по вземане на образци. Освен това е необходимо експертът да разполага с точна информация за времето, когато здравословното състояние на пишещия се е влошило и в какво се изразяват промените на неговите двигателни навици.

4.2.2. Получаване на образци от глас

При назначаване на фоноскопни експертизи са необходими **образци от гласова реч**, които могат да бъдат свободни и експериментални. Фонограмите – свободни образци не са свързани с разследваното престъпление, докато специално получените фонозаписи – експериментални образци се вземат във връзка с него. В експертната практика най-често се използват експериментални сравнителни образци, направени в специално студио. Преди да започне записа, лицето, чийто глас ще бъде сравняван,

подписва декларация, че е съгласно неговия глас да бъде записан. Записаният текст, основаващ се на проведен диалог трябва да съдържа такива думи и изрази, които се срещат в изследваните звуконосители. Препоръчва се специалистът по гласов анализ сам да извърши записа на сравнителния материал, а ако това е невъзможно и записът трябва да се извърши в друго населено място – да даде съответните указания. Заедно с направения запис, той трябва да изиска следната информация:

- датата и часа на направения сравнителен звукозапис;
- модела на използвания магнетофон и микрофон;
- техническото състояние на магнетофона (нов, ремонтиран);
- описание на помещението, в което е направен сравнителния звукозапис (брой и разположение на вратите, прозорците и мебелите; местата, където са се намидали магнетофонът и микрофонът и участниците в експерименталния запис);
- годината и мястото на раждане, образованието, и професията на лицето или лицата, от които са взети сравнителни образци.

Ако изследваният материал е запис на лице, говорило по стационарен или мобилен телефон, сравнителните образци също трябва да бъдат направени през телефон, респ. мобилен телефон, чийто технически параметри се посочват в протокола.

4.2.3. Сравнителни образци от пръстови отпечатъци

За разлика от сравнителните образци на подпис и глас, **отпечатъците от пръсти** не могат да бъдат манипулирани от лицето, от което се вземат. Те отразяват свойствата и признаците на папиларните изображения на ръката с голяма точност. Въпреки това, тази точност не е абсолютна, защото в процеса на „отпечатването“ им върху хартиен носител са възможни незначителни деформации, като геометрия на изображението, поради еластичността на меките тъкани на фалангите на пръстите. Законите основания и правото за вземане на пръстови отпечатъци от обвиняеми и заподозрени с цел извършване на дактилоскопна идентификационна експертиза са посочени в чл. 66, ал.3, т.2 и чл. 69, ал.2, т.1 от ЗМВР и Наредбата за реда за извършване на полицейска регистрация (чл.10, ал.3).

Обикновено, пръстовите отпечатъци се вземат върху хартиен носител, след което чрез сканиране се прехвърлят върху електронен носител. Възможно те да бъдат взети чрез живо сканиране и директно записване в отделна база данни. Така се работи в момента на 28 ГКПП, които разполагат с сканиращи устройства за проверка на т.н. „рискови обекти“ по папиларните изображения на десния и левия показалец.

Освен от обвиняеми и заподозряни, пръстови отпечатъци се вземат и от свидетели: пострадали, техни родственици и познати, които биха могли да оставят неволно следи от пръсти върху различни предмети в дадено помещение преди в него да бъде извършено престъплението. Сравнителният анализ на иззетите от местопроизшествието следи се прави първо с отпечатъците на свидетелите, след което се проверяват с пръстовите отпечатъци, заложени в дактилоскопните картотеки и информационните масиви на Автоматизираната дактилоскопна идентификационна система (AFIS).

4.2.4. Образци за сравнителен ДНК анализ

В голямото многообразие от материални следи от престъплението, важно място заемат тези, които имат биологичен произход – кръв, косми, слюнка и други. Тяхната доказателствена стойност в наказателния процес се увеличи многократно след внедряването на генетичния анализ в криминалистиката, респ. идентифицирането на човек чрез ДНК профилиране. Организацията за изграждане и използване на информационни масиви от биологични профили на хора и следи, в това число и получаването

на **сравнителни образци от ДНК профили** на лица, уличени, обвинени или изтърпяващи наказания лишаване от свобода за умишлени престъпления е строго регламентирано със ЗМВР (чл. 69, ал.2, т.5) и Инструкцията за работа с Националната система за ДНК идентификация.

Образци от биологични продукти, на които се прави ДНК профил, могат да бъдат взети от заподозрени лица по повод разследването на конкретно престъпление или от уличени и обвиняеми, подлежащи на ДНК регистрация. Технологията на тази регистрация включва следните действия:

- извършване на справка в съществуващата база данни, целяща да се провери дали лицето има вече ДНК регистрация;
- иземване на клетъчен материал от устната кухина;
- разделяне на изетия сравнителен материал на две проби – първата е за ДНК профил, а втората се съхранява като контролна.
- обозначаване на пробите чрез индивидуален и контролиран от регистрационната система номер и подготовка за опаковане и транспортиране.

Информационната система от генотипизирани сравнителни образци е съвместима с утвърдения от Европейската работна група по ДНК профилиране международен стандарт. Това дава възможност за въвеждане на допълнителни признаци и адаптиране към общ идентификационен модел.

4.2.5. Сравнителни образци за анализ на мирисови следи

Известните способности на кучето за трайно и подсъзнателно фиксиране и разграничаване на различни видове миризми се използват от одорологията (наука за миризмите) за лабораторно изследване и идентифициране на човек по оставени от него следи от мирис върху различни предмети, вещи и документи, до които се е докосвал.

Миризмите, изети от местопроизшествия се консервират и съхраняват с помощта на **абсорбенти**, изработени от специална текстилна материя, след което се поставят в стерилни буркани. По същия начин се вземат **сравнителни експериментални образци** от заподозрени и обвиняеми. В технологията на получаване на тези образци има строги изисквания за стерилност, отнасящи се както до личните предпазните средства, използвани от експерта-одоролог (ръкавици, маска, пинсети), така и до помещенията и лабораториите, в които се извършват експериментите с обучените за целта кучета. Абсорбентите, с които се изземват тези образци могат да бъдат поставени в контакт с различни части на човешкото тяло – коремна област, подмишници, около шията, под ходилата на краката и други. Важно изискване при работа със сравнителните образци от мирис, изети непосредствено преди процеса на идентификация е тяхното **„омекотяване“** чрез престояване в затворен стерилен буркан за няколко часа преди поднасянето им до обонятелния орган на кучето.

Разгледаните до тук сравнителни образци, необходими за идентифициране на човек по следи, оставени от него на местопроизшествието, не изчерпват всички възможни случаи, използвани в досъдебното и съдебното производство. В действията по разследването и съдебно следствените действия се назначават експертизи по изети **следи от крак и пътечка на ходене, следи от устни и уши, следи от зъби** и други със задача да бъде идентифициран човекът, който ги е оставил по време на подготовката, извършването и укриването на престъплението. Всички експертизи, свързани с тези следи се извършват с помощта на експериментални сравнителни образци, които се получават по методики, аналогични на описаните по горе.

5. Процесуални възможности за вземане на сравнителни образци при отказ да бъдат дадени

5.1. Понякога в процеса на досъдебното производство възникват проблеми, свързани с отказ на уличените лица или обвиняемите да дадат сравнителни образци от **пръстови отпечатащи, слюнка, глас и мирис**. Въпреки че до сега случаите на противопоставяне на обвиняем или подсъдим на тази процедура са изолирани, проблемът остава открит, защото в **НПК липсва конкретен текст**, предвиждащ начините за **осъществяване правото на органа, който назначава експертизата да осигури образци за сравнение**, при отказ да бъдат дадени. В такива случаи, първо, трябва да се направи опит да се въздейства на отказващото лице да промени своето решение. Следователят или разследващият полицаи трябва да разясни на заподозрения или обвиняемия, че даването на образци за сравнително изследване се прави, за да улесни органите на досъдебното производство за установяване на обективната истина, че отказът не е в негов интерес, защото може да бъде косвено изтълкуван като нежелание за съдействие. При възможност тези разговори трябва да се проведат в присъствие на адвокат и да се фиксират с аудио- и видеозаписваща техника.

Отказът да се дадат сравнителни образци създава сериозни затруднения за извършване на възложената експертиза, чрез която се проверява и оценява конкретен доказателствен материал. При наличието на посочените в чл.146,ал.4 от НПК процесуални възможности за органа, който назначава експертиза да „...**има право да изисква...образци за сравнение**” и при липсата на специален текст, задължаващ съответните лица да предоставят сравнителни образци, се налага да бъдат търсени и приложени други процесуални мерки, включително и процесуална принуда, за да се осигури необходимата информация.

5.2. Има ли разследващият орган правно основание, при отказ на обвиняем, заподозрян, уличен или свидетел да даде сравнителни образци, да бъде приложена мярка на принуда? **Отговорът все още е нееднозначен**, тъй като обвиняем, заподозрян или уличен може да откаже да даде образци за сравнение като се позове на правото на защита и презумцията за невинност до установяване на противното, а свидетелят – да използва разпоредбите на чл.146. ал.1 от НПК.

В подкрепа на тезата за прилагане мярка на принуда са следните аргументи:

По силата на чл.13, ал.1 от НПК „Съдът и органите на досъдебното производство в пределите на своята компетентност **са длъжни да вземат всички мерки, за да осигурят разкриването на обективната истина**”. Отказът да бъдат дадени сравнителни образци е сериозна процесуална пречка за извършване на възложената експертиза и поставя **процеса на разкриване на обективната истина в зависимост от волята на определената категория лица**.

Важно е да се разбере, че „**даване право**” на определен субект от наказателния процес (съд, разследващ орган) да осъществява конкретна процесуална функция и свързаните с нея дейности се явява „**задължение**” спрямо друг субект от процеса (обвиняем, уличен, заподозрян), който трябва безусловно да изпълни наредената процедура. Ако той откаже да съдейства за нейното изпълнение би било правилно да се приложи „**мярка на принуда**”.

Използването на мярка на принуда е строго регламентирано от закона. Всяко процесуално действие в досъдебното производство, което има елемент на принуда се разрешава от съда по искане на разследващия орган или прокурора. В раздел I, глава XIV от НПК лимитивно са изброени способите за доказване. Наред с експертизата, в

чл. 136 са посочени типичните процесуални способности, чрез които се събират, проверяват и оценяват веществените доказателства и доказателствени средства. По-голямата част от тези способности като обиск, претърсване, изземване, освидетелстване и СРС, могат да бъдат приложени без съгласие на лицето, но при условия че са **налице достатъчно основания за извършването им и съответно съдебно разрешение**. В такива случаи действията на органите на досъдебното производство трябва да следват целите, визирани в искането и конкретните хипотези, по отношение на които е издено разрешението.

Ако основанията за назначаването на една експертиза са „поради изчерпване възможностите на други процесуални способности“ за събиране и проверка на доказателствен материал, тогава разследващият орган трябва да реши какви процесуални действия да предприеме при отказ да бъдат дадени необходимите сравнителни образци от конкретно лице. Възможностите могат да бъдат две:

- да прекрати процедурата по използване на експертизата като процесуален способ за доказване и по този начин да се пропиее възможността да бъде установена обективната истина;
- да подготви аргументирано искане до съда за получаване на разрешение за принудително вземане на образци за сравнение.

Ако втората хипотеза се възприеме за възможна, искането за разрешение за **принудително вземане на образци** по наказателни дела се прави от разследващия орган, назначил експертизата, до съответния първоинстанционен съд. Ако се налага принудително вземане на сравнителни образци по граждански дела, искането за това трябва да се направи от страните по делото, а разрешението да се даде от съда, назначил експертизата.

5.3. Конкретните действия при принудително вземане на сравнителни образци трябва подробно да бъдат описани в специална **Наредба**, утвърдена от Министерството на правосъдието, Върховната касационна прокуратура и Министерството на вътрешните работи. Освен общите принципи и подходи, в отделни методики трябва да бъдат дефинирани процедурите и конкретните действия, **включващи употреба на сила в пределите на необходимото**.

Видът и особеностите на сравнителните образци, необходими за идентифициране на даден човек са различни – почерк, глас, биологични проби от кръв и слюнка, дактилоскопни отпечатъци и други, поради което и подходът при реализиране на принудителния начин за тяхното вземане, трябва да бъде различен. Понякога, дори и да има разрешение от съда за прилагане мярка на принуда, не могат да бъдат взети сравнителни образци по общоприетата методика. Например, назначена е фоноскопна експертиза и представените свободни образци не съдържат необходимите думи и изрази, използвани в изследвания запис. Това налага по предварителен сценарий да бъде изготвен експериментален фонозапис.

Какво би могло да се направи в случай, че лицето откаже да говори? Единствената възможност е да бъде разрешено изготвяне на **сравнителен образец на фонозапис** със съдействието на Държавната агенция за технически операции (ДОТО), чрез прилагане на специални разузнавателни средства. Подходящо е, при провеждане на телефония разговор да се привлече за съдействие лице, което познава обвиняемия или заподозрения и е съгласно да участва в провеждането и записването на техния разговор. При изготвяне на сценария трябва да се включат такива въпроси, в отговорите на които да се съдържат думи и изрази, необходими за извършване на идентификационния сравнителен анализ. В същото време разговорът не трябва да поражда

съмнение в заподозрения или обвиняемия за преднамереност. За да се приеме изготвеният запис като сравнителен образец, би могло да се използва технологията за изготвяне и прилагане към делото на веществени доказателствени средства по силата на чл. 125, ал.2 от НПК, като се спази съответния процесуален ред, предвиден в разпоредбата на чл.125, ал.1 от НПК.

Подобно на сравнителните **фонозаписи**, експерименталните сравнителни образци от **подпис и почерк**, също не могат да се вземат по принудителен начин. Но за разлика от фонозаписите, възможностите за осигуряване на годни за идентифициране сравнителни **свободни образци** от подпис и почерк са много по-големи. За останалите образци обаче, при отказ да бъдат дадени, мерките на принуда са неизбежни и трябва да се прилагат чрез употреба на сила в рамките на необходимото, за да се постигне необходимия резултат. Независимо по какъв начин са осигурени сравнителните образци, с оглед необходимостта за процесуалното им оформяне и използване в досъдебното производство, трябва на основание чл. 128 от НПК да се състави подробен протокол, който има характер и значение на писменно доказателствено средство. Ако експерименталните сравнителни образци са взети по секретен (негласен) начин, към протокола се прилагат съдебното разрешение и протоколите за извършените действия от Държавната агенция за технически операции .

Литература:

1. Кунчев, Й. Криминалистика от А до Я, С., изд. „Сиела Норма АД“, 2013 г.
2. Бобев, К. Криминалистика, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2009 г.
3. Беленски, Р. Писмените доказателства (процесуални и криминалистични аспекти), С., изд. „Камея“, 2002 г.